

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Біолого-технологічний факультет

Кафедра технології виробництва молока і м'яса

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

**«ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЦТВОМ ЯЛОВИЧИНИ
НА СУЧАСНИХ ФЕРМАХ»**

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ	20 Аграрні науки та продовольство
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ	204 Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва
РІВЕНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ	Другий (магістерський)
ФАКУЛЬТЕТ	Біолого-технологічний

Робоча програма навчальної дисципліни «Організація та управління виробництвом яловичини на сучасних фермах» для студентів ОР – «магістр» за спеціальністю 204 «Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва» /Укладач: О. О. Борщ – Біла Церква: БНАУ, 2022. –17с.

Розробник: О. О. Борщ, канд. с.-г. наук, доцент

Гарант освітньої програми, д-р с.-г. наук, професор

М.М. Луценко

Робочу програму затверджено на засіданні кафедри технології виробництва молока і м'яса (протокол № 1 від 29 серпня 2022 р.)

Завідувач кафедри технології виробництва
молока і м'яса, професор

М.М. Луценко

Схвалено науково-методичною комісією біолого-технологічного факультету
(протокол № 1 від 29 серпня 2022 р.)

Голова науково-методичної комісії, професор

С.В. Мерзлов

ЗМІСТ

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	4
2. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ	5
3. КОМПЕТЕНТНОСТІ ВІДПОВІДНО ДО СТАНДАРТУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ АГРАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ	5
4. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЦТВОМ ЯЛОВИЧИНИ НА СУЧАСНИХ ФЕРМАХ»	6
5. СТРУКТУРА ДИСЦИПЛІНИ	7
6. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	8
6.1. Лекції	8
6.2. Практичні заняття	9
6.3. Самостійна робота	10
6.4. Орієнтовна тематика індивідуальних та групових завдань	11
7. МЕТОДИ НАВЧАННЯ	11
8. ФОРМИ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ	12
9. ЗАСОБИ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ	12
10. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ	12
11. ПЕРЕЛІК НАОЧНИХ ТА ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ	14
РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ	15

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Згідно з навчальним планом на 2022–2023 навчальний рік, на вивчення дисципліни «Організація та управління виробництвом яловичини на сучасних фермах» для денної форми навчання виділено всього 150 академічних годин (5 кредитів ECTS), у т.ч. аудиторних – 48 годин (лекції – 16, практичні заняття – 32), самостійна робота студентів – 102 години.

Опис навчальної дисципліни за показниками та формами навчання наведено в таблиці:

Найменування показників	Шифр та найменування галузі знань, спеціальності, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів, відповідних ECTS – 3	Галузь знань 20 «Аграрні науки та продовольство»	Нормативна	
Змістових модулів – 2	Спеціальність: 204 «Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва»	<i>Рік підготовки:</i>	
Індивідуальне науково-дослідне завдання – розрахункове		5-й	6-й
Загальна кількість академічних годин – 150		<i>Семестр</i>	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 3 самостійної роботи студента – 5		10-й	11-й
		<i>Лекції</i>	
	Другий (магістерський) рівень вищої освіти	32 год.	4 год
		<i>Практичні</i>	
		16 год.	8 год.
		<i>Самостійна робота</i>	
		102 год	140 год.
		Підсумковий контроль: залік	

Метою вивчення дисципліни «Організація та управління виробництвом яловичини на сучасних фермах» є набуття студентом знань, умінь і навичок з організації й управління виробництвом яловичини у спеціалізованих господарствах, а також освоєння прогресивних технологій вирощування молодняку ВРХ молочного напрямку продуктивності на м'ясо, задля отримання дешевої, високоякісної, екобезпечної продукції.

2. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Вибіркова навчальна дисципліна «Організація та управління виробництвом яловичини на сучасних фермах» базується на знаннях таких дисциплін, як «Біологія продуктивності с.-г. тварин», «Інноваційні технології виробництва продукції тваринництва», «Організація та управління технологічними процесами на сучасних тваринницьких фермах», "Технологія кормів та живлення тварин", «Механізація у тваринництві», «Технологія виробництва молока і яловичини», «М'ясне скотарство», «Економіка та менеджмент підприємств» вивчених на попередніх курсах.

3. КОМПЕТЕНТНОСТІ ВІДПОВІДНО ДО СТАНДАРТУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ АГРАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми «Технологія виробництва та переробки продукції тваринництва» здобувачі повинні набути здатності отримувати наступні компетентності:

ЗК 01. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;

ЗК 03. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями;

ЗК 06. Прагнення до збереження навколишнього середовища;

ФК 3. Здатність застосовувати базові знання з організації і управління технологічними процесами виробництва та переробки продукції тваринництва;

ФК 10. Здатність характеризувати біологічні та технологічні процеси з використанням спеціалізованих програмних засобів;

ФК 11. Здатність складати бізнес-план підприємства з виробництва продукції тваринництва, прогнозувати ринкове середовище продуктів тваринництва.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Програмний результат навчання відповідно до Стандарту вищої освіти спеціальності «Технологія виробництва та переробки продукції тваринництва»	Результати навчання з дисципліни «Організація та управління виробництвом яловичини на сучасних фермах»
ПРН 01. Поєднати абстрактне мислення з аналізом та синтезом технологічних процесів.	РН 1.1 Знати біологічні особливості великої рогатої худоби, пов'язані з їх утриманням, доглядом, годівлею, відтворенням, використанням.
ПРН 02. Координувати проведення досліджень на відповідному рівні.	РН 2.1 Знати основні технологічні рішення щодо вирощування молодняка різного призначення.

ПРН 03. Слідувати власному удосконаленню та оволодівати сучасними знаннями.	РН 3.1 Знати умови і правила вирощування ВРХ на м'ясо.
ПРН 05. Використовувати здатність спілкуватися іноземною мовою.	РН 5.1 Знати основи менеджменту та маркетингу в скотарстві.
ПРН 06. Впливати на дотримання вимог щодо збереження навколишнього середовища.	РН 6.1 Знати системи ідентифікації ВРХ.
ПРН 07. Організовувати наукові дослідження та обробляти їх результати.	РН 7.1 Вміти оцінювати екстер'єр, продуктивну та племінну цінність ВРХ.
ПРН 08. Впроваджувати різні рівні живлення тварин та контролювати якість кормів та кормових засобів.	РН 8.1 Вміти вести облік і племінну роботу.
ПРН 11. Проектувати та моделювати технологічні процеси з виробництва і переробки продукції тваринництва.	РН 11.1 Вміти планувати розвиток галузі. РН 11.1 Вміти використовувати передовий досвід вітчизняної і зарубіжної науки та практики.
ПРН 15. Впроваджувати різні системи та способи переробки продукції тваринництва.	РН 15.1 Вміти впроваджувати сучасні методи управління технологічними процесами виробництва яловичини в різних господарствах. РН 15.2 Вміти торгувати худобою і яловичиною.

4. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ОРГАНІЗАЦІЯ ТА УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЦТВОМ ЯЛОВИЧИНИ НА СУЧАСНИХ ФЕРМАХ»

Змістовий модуль 1. Основи сучасного аграрного менеджменту і раціональної організації виробництва яловичини

Тема 1.1. Системна концепція організації виробництва

Тема 1.2. Система управління аграрним виробництвом

Тема 1.3. Методологічні основи організації технологічного процесу виробництва яловичини та управління ним у молочному скотарстві

Тема 1.4. Методологічні основи організації технологічного процесу виробництва яловичини та управління ним у скотарстві

Змістовий модуль 2. Особливості управління процесом виробництва яловичини за різних форм господарювання

Тема 2.1. Управління якістю і конкурентоспроможністю яловичини.

Тема 2.2. Інтеграція у виробництві та переробці м'яса великої рогатої худоби

Тема 2.3. Шляхи удосконалення організації та управління виробництвом яловичини в аграрних підприємствах

Тема 2.4. Інноваційні технології виробництва яловичини та управління ними в господарствах України

5. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	всього	у тому числі					всього	у тому числі				
		л	п	лб	інд	СРС		л	п	лб	інд	СРС
Змістовий модуль 1. Основи сучасного аграрного менеджменту і раціональної організації виробництва яловичини												
Тема 1.1	18	2	4		6	6						
Тема 1.2	20	2	6		6	6						
Тема 1.3.	21	2	6		6	7						
Тема 1.4.	16	2			7	7						
Разом за модуль 1	75	8	16	–	25	26	45	2	3	–	35	35
Змістовий модуль 2. Особливості управління процесом виробництва яловичини за різних форм господарювання												
Тема 2.1	18	2	4		6	6						
Тема 2.2	24	2	10		6	6						
Тема 2.3	16	2			7	7						
Тема 2.4	17	2	2		7	6						
Разом за модуль 2	75	8	16	–	26	25	45	2	3	–	35	35
Всього годин	150	16	32	–	21	21	150	4	6	–	70	70

Примітка: л – лекції, п – практичні заняття, лб – лабораторно-практичні заняття; інд – індивідуальні завдання, СРС – самостійна робота студентів.

6. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Лекції

Тема і зміст лекції	К-ть годин
<i>Змістовий модуль 1. Основи сучасного аграрного менеджменту і раціональної організації виробництва яловичини</i>	
1.1. Системна концепція організації виробництва Організація виробництва: суть, структура, процес. Еволюція організації виробництва. Закономірності, основні принципи організації виробництва.	2
1.2. Управління аграрним виробництвом як система Процес організації управління та його складові. Основні функції управління виробництвом. Напрямки управлінської діяльності в організації виробництва	2
1.3. Методологічні основи організації технологічного процесу виробництва яловичини та управління ним у молочному скотарстві Основні принципи організації виробництва яловичини на сучасних фермах. Оптимізація розмірів спеціалізованих підприємств та ферм з виробництва яловичини. Організація робочих процесів і праці у технології виробництва яловичини	2
1.4. Методологічні основи організації технологічного процесу виробництва яловичини та управління ним у м'ясному скотарстві Основні цілі у виробництві м'яса: організація господарства – організація виробництва – управління господарством і виробництвом. Принципи управління на фермах з розведення м'ясної худоби. Формування ефективних інтеграційних відносин у м'ясному скотарстві	2
Разом за змістовий модуль 1	8
<i>Змістовий модуль 2. Особливості управління процесом виробництва яловичини за різних форм господарювання</i>	
2.1. Управління якістю і конкурентоспроможністю яловичини Система якості у галузі виробництва яловичини. Господарський механізм і методи управління виробництвом рентабельної високоякісної яловичини. Організація контролю за виконанням планів і виробничих програм	2
2.2. Інтеграція у виробництві та переробці м'яса великої рогатої худоби	2

Рационалізація поєднання виробництва молока і яловичини у багатогалузевому підприємстві. Організація переробки м'яса ВРХ на базі підприємств-виробників. Горизонтальна інтеграція при виробництві яловичини. Вертикальна інтеграція при виробництві яловичини	
2.3. Шляхи удосконалення організації та управління виробництвом продукції тваринництва в аграрних підприємствах Підвищення рівня спеціалізації галузі і продуктивності тварин. Впровадження інноваційних процесів. Формування адаптивної поведінки сільськогосподарського товаровиробника. Удосконалення організаційних аспектів виробництва продукції	2
2.4. Інноваційні технології виробництва яловичини та управління ними в господарствах України Рационалізація поєднання виробництва молока і яловичини у багатогалузевому підприємстві. Організація переробки м'яса ВРХ на базі підприємств-виробників. Горизонтальна інтеграція при виробництві яловичини. Вертикальна інтеграція при виробництві яловичини	2
Разом за змістовий модуль 2	8
Всього	16

6.2. Практичні заняття

№ з/п	Назва теми	К-ть годин
Змістовий модуль 1. Основи сучасного аграрного менеджменту і раціональної організації виробництва яловичини		
1	Організаційна структура сільськогосподарських підприємств	4
2	Системний підхід до управління виробництвом. Формування результативного та дієвого підходу до управління підприємством	4
3	Планування та організація технологічного процесу вирощування молодняку великої рогатої худоби на м'ясо у господарствах різних типорозмірів	8
Разом за змістовий модуль 1		16
Змістовий модуль 2. Особливості управління процесом виробництва яловичини за різних форм господарювання		
4	Рационалізація виробництва яловичини у багатогалузевих (громадських) і фермерських (селянських) господарствах	4
5	Розробка і впровадження бізнес-плану підприємства з виробництва яловичини	10

6	Теоретичні основи, сутність і фактори підвищення ефективності виробництва продукції скотарства	2
Разом за змістовий модуль 2		16
Всього		32

6.3. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	К-ть годин
Змістовий модуль 1. Основи сучасного аграрного менеджменту і раціональної організації виробництва яловичини		
1	Планування і організація матеріальних ресурсів виробництва продукції тваринництва	4
2	Організація оперативного планування при виробництві продукції тваринництва	4
3	Особливості «великого» і «малого» виробництва продукції тваринництва	4
4	Прийняття управлінських рішень. Раціональне рішення	3
5	Управління персоналом	3
6	Кадрове планування	3
7	Криза та управління кризою	3
8	Виробничі типи підприємств з виробництва яловичини	3
9	Організаційно-економічні вимоги до способів і систем утримання ВРХ і будівництва тваринницьких приміщень	3
10	Планування потреби поголів'я худоби і виробництва яловичини	3
11	Планування і організація кормової бази при виробництві яловичини	3
12	Планування собівартості яловичини	3
13	Розподіл і форми організації праці при різних режимах роботи господарств	3
14	Режими праці і відпочинку, їх вибір і обґрунтування	3
15	Розробка технологічної документації з виробництва яловичини	3
16	Фактори підвищення економічної ефективності виробництва яловичини	3
Разом за змістовий модуль 1		51
Змістовий модуль 2. Особливості управління процесом виробництва яловичини за різних форм господарювання		
17	Організація виробництва яловичини у фермерських (селянських) господарствах	4
18	Організація виробничого обслуговування підприємств з виробництва яловичини	4
19	Організація виробничо-економічних зв'язків підприємств з	4

	виробництва яловичини з іншими структурами АПК	
20	Організація реалізації м'яса ВРХ	4
21	Вплив механізації виробничих процесів у виробництві яловичини на його економічну ефективність	5
22	Управління якістю продукції	5
23	Контрольні забої молодняку великої рогатої худоби.	5
24	Контролінг: завдання та системи	5
25	Принцип проектної організації	5
26	Системний аналіз. Процес аналізу	5
27	Маркетинг в сільськогосподарських підприємствах	5
Разом за змістовий модуль 2		51
Всього годин		102

Примітка: У розрахунку годин на виконання самостійної роботи передбачено час на виконання індивідуальних завдань

6.4. Орієнтовна тематика індивідуальних та групових завдань

1. Значення скотарства в народному господарстві та галузі тваринництва;
2. Корми та годівля ВРХ на відгодівлі, догляд і утримання відгодівельного поголів'я ВРХ.
3. Сучасний стан породного складу ВРХ, придатного для відгодівлі на яловичину.
4. Голштинська порода ВРХ та її значення у виробництві яловичини в Україні. Стисла історія її створення. Сучасний стан та особливості поліпшення.
5. Сучасні принципи організації і управління процесом виробництва яловичини.

7. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Під час лекційного курсу застосовуються слайдові презентації у програмі Microsoft Office PowerPoint, довідковий матеріал, дискусійне обговорення проблемних питань.

Практичні заняття проводяться у вигляді семінарів-практикумів з виконанням ситуаційних та розрахункових завдань – індивідуальних та в групах; практичних досліджень; конференцій; ділових та рольових ігор.

8. ФОРМИ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Поточний контроль з предмету «Організація та управління виробництвом яловичини на сучасних фермах» включає тематичне оцінювання та модульний контроль.

Тематичне оцінювання аудиторної та самостійної роботи студентів здійснюється на основі отриманих ними поточних оцінок за усні та письмові відповіді з предмету, самостійні, практичні та контрольні роботи.

Поточний контроль за виконанням ІНДЗ здійснюється відповідно до графіку виконання завдання.

Модульний контроль проводиться у формі комп'ютерного тестування.

Кількість отриманих балів з кожного виду навчальних робіт за різними формами поточного контролю виставляється студентам у журнал академічної групи та електронний журнал після кожного контрольного заходу.

Підсумковий контроль навчальної діяльності студентів здійснюється у формі заліку за результатами поточного контролю (тематичного оцінювання, виконання ІНДЗ та модульного контролю) і не передбачає обов'язкової присутності студентів. Результати заліку оприлюднюються в журналі академічної групи до початку екзаменаційної сесії.

9. ЗАСОБИ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Оцінка за лекційне заняття виставляється за активність студента в дискусії, якість конспекту.

Оцінку на практичному занятті студент отримує за виконані розрахункові роботи, командні проекти, зроблені доповіді, презентації, реферати, активність під час дискусій.

У разі дистанційного і змішаного навчання використовуються навчальна платформа *Moodle* Білоцерківського НАУ, онлайн-платформи *ZOOM, Microsoft Team, Google Meet*, електронна пошта, мобільні додатки *Viber, Telegram*.

Під час модульного та підсумкового контролю засобами оцінювання результатів навчання з дисципліни є стандартизовані комп'ютерні тести.

10. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Поточний контроль успішності здобувачів вищої освіти здійснюється за чотири рівневою шкалою – «2», «3», «4», «5».

**Критерії оцінювання результатів навчання
за чотирирівневою шкалою**

Бали	Критерії оцінювання
«Відмінно»	Отримують за роботу, в якій повністю і правильно виконано завдання. Водночас здобувач вищої освіти має продемонструвати вміння аналізувати і оцінювати явища, факти і процеси, застосовувати наукові методи для аналізу конкретних ситуацій, робити самостійні висновки, на основі яких прогнозувати можливий розвиток подій і процесів, докладно обґрунтувати свої твердження та висновки.
«Добре»	Отримують за роботу, в якій повністю і правильно виконано 75 % завдань. Водночас здобувач вищої освіти виявляє навички аналізувати і оцінювати явища, факти і події, робити самостійні висновки, на основі яких прогнозувати можливий розвиток подій і процесів та докладно обґрунтувати свої твердження та висновки.
«Задовільно»	Отримують за роботу, в якій правильно виконано 60 % завдань. При цьому здобувач вищої освіти не виявив вміння аналізувати і оцінювати явища, факти та недостатньо обґрунтував твердження та висновки, недостатньо певно орієнтується у навчальному матеріалі.
«Незадовільно»	Отримують за роботу, в якій виконано менш як 60 % завдань. При цьому здобувач вищої освіти демонструє невміння аналізувати явища, факти, події, робити самостійні висновки та їх обґрунтувати, що свідчить про те, що студент не оволодів програмним матеріалом.

Підсумкова оцінка з дисципліни виставляється за 100-бальною шкалою. Вона обчислюється як середнє арифметичне значення (САЗ) всіх отриманих студентом оцінок з наступним переведенням їх у бали за такою формулою:

$$БПК = \frac{САЗ \times \max ПК}{5},$$

де *БПК* – бали з поточного контролю; *САЗ* – середнє арифметичне значення усіх отриманих студентом оцінок (з точністю до 0,01); *max ПК* – максимально можлива кількість балів з поточного контролю.

Відсутність студента на занятті у формулі приймається як «0».

Шкала оцінювання успішності здобувачів вищої освіти

За 100-бальною шкалою	За шкалою ECTS	За національною шкалою	
		іспит	залік
90–100	A	Відмінно	Зараховано
82–89	B	Добре	
75–81	C	Задовільно	
64–74	D		
60–63	E		
35–59	FX	Незадовільно (незараховано) з можливістю повторного складання	
1–34	F	Незадовільно (незараховано) з обов'язковим повторним вивченням	

Розподіл балів, що присвоюється здобувачам вищої освіти за підсумкового контролю «іспит»

Види робіт	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	Модульний контроль	ІНДЗ	Загальний бал
Максимально можлива кількість балів	10	30	10	40	10	100

11. ПЕРЕЛІК НАОЧНИХ ТА ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ

Наочні засоби:

1. Слайдові презентації у програмі Microsoft Office PowerPoint;
2. Інформаційні стенди у навчальній аудиторії;
3. Методичні вказівки для практичних занять з дисципліни;
4. Типова програма навчальної дисципліни для підготовки фахівців бакалаврів у вищих навчальних закладах II-IV рівнів акредитації Міністерства аграрної політики України та продовольства України (2012).
5. Відеокасети – п'ять.
6. Навчально-виробнича лабораторія скотарства – підрозділ НВЦ БНАУ, де утримують ВРХ.
7. Інструкції та науково-практичні рекомендації з відгодівлі ВРХ.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

1. Збереженість м'ясних телят та основні фактори, що впливають на неї А.М. Угнівенко – Науковий журнал «Тваринництво та технології. 2019, С.71-76.
2. Костенко В.І. Технологія виробництва молока і яловичини / Костенко В.І. – К.; Видавництво Ліра – К., 2018. – 672 с.
3. Микитюк В.М. Відродження галузі скотарства в умовах ринкових трансформацій: монографія / В.М. Микитюк. – Житомир: Вид-во "Житомирський національний агроекологічний університет", 2012. – 508 с.
4. М'ясне скотарство в степовій зоні України: монографія / [Вдовиченко Ю.В., Вороненко В.І., Найдьонова В.О., Омельченко Л.О.]. – Нова Каховка: ПИЕЛ, 2012. – 308 с.
5. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2015 рік: стат. бюлетень [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. – К.: [б. в.], 2016. – 48 с. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
6. Програма розвитку м'ясного скотарства в Україні на період до 2020 року / [А.А. Гетья, О.Л. Білозерський, С. М. Петренко та ін.]. – К.: НУБіП України, 2013. – 40 с.
7. Рубан С.Ю. Сучасні технології виробництва молока (особливості експлуатації, технологічні рішення, ескізні проекти) / С.Ю. Рубан, О.В. Борщ, О.О. Борщ та ін. – Х.: ФОП Бровін О.В., 2017. – 172 с.
8. Технологія виробництва продукції тваринництва О.Т. Бусенко, В.Є. Скоцик, А.М. Угнівенко, Маценко М.І. та ін. – К.: Вища освіта, 2012 – 495с.